

ΤΟ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Ἀνακοίνωσις γενομένη εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις συνελθὸν
(5-11/9/1976) ἸΕ' Διεθνὲς Συνέδριον
Βυζαντινῶν Σπουδῶν.

Γ Π Ο
ΒΑΡΝΑΒΑ Δ. ΤΖΩΡΤΖΑΤΟΥ
Μητροπολίτου Κίτρους

Ἡ Ἐκκλησία τῆς μαρτυρικῆς καὶ τραγικῶς νῦν δοκιμαζομένης Κύπρου¹, ἀποστολικὴ τὴν προέλευσιν, ἐκ τοῦ κυρίως δὲ ἱδρυτοῦ αὐτῆς καὶ Ἐκκλησία τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα² καλουμένη, μετὰ τὴν διὰ τῶν Ἀποφάσεων τῶν Μεδιολάνων (313) κατάπαυσιν τῶν διωγμῶν, ἐμφανίζεται ἤδη περὶ τὰ μέσα τοῦ Δ' αἰῶνος, ὅτε καὶ εἰς ἰκανὸν βαθμὸν ἔχει συντελεσθῆ ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῆς Κύπρου³, ἀξιοσημειώτως ὀργανωμένη καὶ συμπράττουσα εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τῆς καθόλου χριστιανικῆς Ἐκκλησίας⁴. Τῷ Συνοδικῷ συστήματι

---

1. Περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου βλ. Βαρνάβα Δ. Τζωρτζάτου, Μητροπολίτου Κίτρους, Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, μετὰ ἱστορικῆς ἀνασκοπήσεως, Ἀθήναι 1974, ἔνθα καὶ ἐκτενὴς βιβλιογραφία. Ἡ εἰδικωτέρα πρὸς τὴν ὑπ' ὄψιν, ἐντὸς τῶν ὑπὸ τοῦ κανονισμοῦ τοῦ Συνεδρίου προβλεπομένων χρονικῶν ὁρίων, συνεπτυγμένη ἀνακοίνωσις βιβλιογραφία παρατίθεται εἰς τὸ τέλος τοῦ κειμένου.

2. Πράξ. ιγ', 4-11· ιε', 39· πρβλ. Πράξ. ια', 19. Βλ. καὶ Ἀνωνύμου, Περιόδοι καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγίου Βαρνάβα τοῦ ἀποστόλου, εἰς R. Lipsius et M. Bonnet, Acta Apostolorum Aprocrypha, II, 2, Leipzig 1930, σελ. 292-302. Π. Χρήστου, Ὁ Ἀπόστολος Βαρνάβας, Ἀθήναι 1951, σελ. 22 ἔξ.

3. Ἀθ. Παπαγεωργίου, Σύντομος ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, Λευκωσία 1962, σελ. 12. Βλ. καὶ Β. Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθήναι 1959², σελ. 139.

4. Ἐνδεικτικῶς σημειοῦμεν ἐναυθῆα, ὅτι εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον (325) συμμετέχει διὰ τριῶν Ἐπισκόπων, τοῦ Πάφου Κυρίλλου ἢ Κυριακοῦ, τοῦ Σαλαμίνοσ Γελασίου (Mansi, τόμ. II, 6 696) καὶ τοῦ Τριμυθοῦντος Σπυρίδωνος (Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, α' 12. Ρουφίνου, I 15. Ἀθανασίου, Ἀπολογητικὸς β'. Νικηφόρου, γ' 15. Σωζομένου, α' 11)· ὀλίγον βραδύτερον τὰς ἀπο-

στοιχοῦσα, ὅπερ πρωιμώτατα ἐπικρατεῖ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διοικήσει⁵, ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου, καίτοι ἀπήλαυε διοικητικῆς ἀνεξαρτησίας⁶, διετήρει ἀρχῆθεν ἐκ λόγῳ ἱστορικῶν στενῆν σχέσιν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας, μὴ ἀποκλείουσαν ὅμως περιπτωσιακῶς καὶ τὸ ἐπὶ γενικωτέρων θεμάτων ἐνδιαφέρον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως⁷.

Δεδομένου, ὅτι ἡ νῆσος Κύπρος ἀνήκεν εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς διοικήσεως τῆς «Ἀνατολῆς» (Diocesis Orientis), τῆς ὁποίας πρωτεύουσα ἦτο ἡ Ἀντιόχεια, ὁ δὲ διοικητῆς τῆς Κύπρου ἐξηρτάτο ἐκ τοῦ Κόμητος τῆς Ἀνατολῆς, ἐδρεύοντος ἐν Ἀντιοχείᾳ, οἱ προεστῶτες τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας⁸ προέβαλλον κατὰ καιροὺς τὴν ἀξίωσιν, ὅπως ἔχωσι τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου ὑπὸ τὴν ἰδίαν δικαιοδοσίαν. Ἡ Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (325), ἐν τῷ φιλελευθέρῳ πνεύματι τῆς κατ' Ἀνατολὰς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, εἰσαγαγοῦσα διὰ τῶν κανόνων δ', ε' καὶ στ' τὸ μητροπολιτικὸν σύστημα καὶ τὸ αὐτοκέφαλον⁹ ἐκάστης ὑπὸ Μητροπολίτην ἐπαρχίας, ὥρισε διὰ τοῦ πολλὰς

φάσεις τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνόδου (343-344) ὑπογράφουν δώδεκα τῆς Κύπρου ἐπίσκοποι (Mansi, τόμ. III 69. Ἀθανάσιου, Ἀπολογία κατὰ Ἀρειανῶν. Ἰλαρίου Πυκταύων II, κεφ. 6)· εἰς τὰς ὠριγενιστικὰς ἔριδας τοῦ Δ' αἰῶνος συμμετέχει ἐνεργῶς ὁ ἅγιος Κωνσταντίας Ἐπιφάνιος· ὑπογραφὰι Κυπρίων ἐπισκόπων φέρονται εἰς τὰ Πρακτικὰ πασῶν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἐκτὸς τῆς Ε', συνελθούσης τῷ 553 ἐν Κωνσταντινουπόλει (βλ. ἐν Mansi τὰ ἀντίστοιχα Πρακτικά).

5. Βλ. Εὐσεβίου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, V 23-24. Πρβλ. καὶ λζ' Ἀποστολικὸν Κανόνα.

6. Χρυσόστομος Παπαδοπούλου, Αἱ Ἐπισκοπαὶ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου, Ἀθῆναι 1909, σελ. 3. Τοῦ αὐτοῦ, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας, Ἀλεξάνδρεια 1951, σελ. 591.

7. Πρβλ. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Ἐπιστολὴ ΣΚΑ' Κωνσταντίῳ πρεσβυτέρῳ: «Τοῦ Σαλαμῖνος ἔνεκεν χωρίου τοῦ κατὰ τὴν Κύπρον κειμένου, τοῦ ὑπὸ τῆς αἰρέσεως τῶν Μαρκωνιτῶν πολιορκουμένου, ἡμῖν διειλεγμένους οἷς ἐχρῆν, κατωρθωκῶς τὸ πᾶν, ἀλλ' ἔφθην ἐκβληθεὶς» (Migne P.G. 52, 733).

8. Σημειωτέον, ὅτι μέχρι τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (451) οὐδεὶς ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ Πατριάρχου, εἰς δὲ τοὺς I. κανόνας τὸ πρῶτον γίνεται λόγος περὶ Παριαρχείων εἰς τὸν λστ' κανόνα τῆς Πενθέκτης. Ὅπου ἐνταῦθα ὁ τίτλος οὗτος ἐνωρίτερον χρησιμοποιεῖται, ἢ χρῆσις εἶναι συμβατικὴ.

9. Ὡς πρὸς τὴν ἔνοιαν τοῦ αὐτοκεφάλου, ὀρθῶς παρετηρήθη, ὅτι τοῦτο ἀναφέρεται μόνον εἰς τὴν σφαῖραν τῆς διοικήσεως καὶ τῶν ἐθίμων, λειτουργεῖ δὲ ἀπαραιτήτως ἐν τῇ δογματικῇ, κανονικῇ καὶ λατρευτικῇ ἐνότητι τῆς Μιᾶς, Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, θεμελιουμένης ἐπὶ τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως. (Βλ. Γερ. Κονιδάρι, Ἡ θέσις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου εἰς τὰ Ἐκκλησιαστικὰ Τακτικά (Notitia Episcopatum) ἀπὸ τοῦ Η' μέχρι καὶ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, Ἀθῆναι 1970, σελ. 52). Πάντως, ὁ σαφὴς κανονικὸς προσδιορισμὸς τῆς ἐνοίας τοῦ αὐτοκεφάλου θὰ ἠδύνατο νὰ ἐντοπισθῇ εἰς τὴν πέρα τῆς διοικητικῆς αὐτονομίας κανονικὴν εὐχέρειαν τῆς Συνόδου ἐκκλησιαστικῆς τινος περιφερείας νὰ ἐκλέγη, χειροτονῆ καὶ κρῖνῃ τὴν διοικητικὴν κεφαλὴν ἄνευ ὑπερορίων παρεμβάσεων.

συζητήσεις προκαλέσαντος στ' κανόνος και την εξαιρετικὴν δικαιοδοσίαν τῶν Ἐπισκόπων Ρώμης, Ἀλεξανδρείας και Ἀντιοχείας. Ἐντεῦθεν και ὑπὸ τῶν θρόνων Ρώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας και Ἱεροσολύμων ἐπεδιώκετο ἤδη ἀπὸ τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ Δ' αἰῶνος ἡ ἐξασφάλις ὑπερμητροπολιτικῶν δικαιωμάτων διὰ τῆς ὑπαγωγῆς τῶν τοιούτων Μητροπόλεων εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῶν. Εἰδικώτερον διὰ τὴν ὑπ' ὄψιν περιπτωσιν, ἡ φράσις τοῦ εἰρημένου κανόνος, «ὁμοίως δὲ και κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν και ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις τὰ πρεσβεῖα σφύζεσθαι ταῖς Ἐκκλησίαις»¹⁰, ἐξελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Πατριαρχῶν Ἀντιοχείας, καθὼς και τῶν ἄλλων Πατριαρχῶν, ὡς ὑποθάλλουσα τὰς ἰδίας ἐκείνων ἀξιώσεις, δι' ὃ και ὁ Ἀντιοχείας ἐπεζῆτει «ἀρπάζειν εἰς ἑαυτὸν τὰς χειροτονίας» τῶν Μητροπολιτῶν Κύπρου¹¹. Ἀντιθέτως, ὑπὸ τῶν Κυπρίων και τῶν ἄλλων μητροπολιτῶν ἔθεωρεῖτο ὡς ἀποδώσασα εἰς τε τὸν Ἀντιοχείας ἀλλὰ και ταῖς «ἄλλαις» ἀμνηροπόλεσι τῶν ἐπαρχιῶν, ἐν αἷς και ἡ τῆς Κύπρου, πρεσβεῖα τιμῆς και ἐπομένως ἀσφαλίζουσα τὴν διοικητικὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἐκκλησίας των, τὴν ὁποίαν και ἀνενδότης ὑπεστήριζον ἔναντι πάσης ἀντιθέτου ἀπαιτήσεως και ἐνεργείας, εἴτε προελεύσεως ἐκκλησιαστικῆς, οἷα και ἡ κατόπιν προκλήσεως τοῦ Ἀντιοχείας Ἀλεξάνδρου Α' (413-420) παρέμβασις τοῦ Ρώμης Ἰννοκεντίου Α' (401-417)¹², εἴτε ἐπεμβάσεως πολιτικῆς, ὡς ἡ τοῦ Κόμητος τῆς Ἀντιοχείας Φλαβίου Διονυσίου πρὸς τὸν διοικητὴν τῆς Κύπρου Θεόδωρον και τὸν κληρὸν τῆς Κωνσταντίας διὰ τὴν ματαίωσιν ἐκλογῆς εἰς διαδοχὴν τοῦ Κωνσταντίας Θεοδώρου.

Τὸ κείμενον τοῦ στ' κανόνος εἰς τὴν φράσιν «και ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις τὰ πρεσβεῖα σφύζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις» εἶναι τῷ ὄντι ἀσαφές, καθ' ὅσον ἐν αὐτῷ δὲν προσδιορίζονται αἱ ἐκκλησίαι, τῶν ὁποίων σφύζονται τὰ πρεσβεῖα ἐν ἐκάστη ἐπαρχίᾳ. Ὁ Ε. Schwartz¹³ ἀποκατέστησεν ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ, ἐπὶ τῇ βάσει συγκριτικῆς μελέτης τῶν ἑλληνικῶν, λατινικῶν και συριακῶν χειρογράφων, τὸ αὐθεντικὸν κείμενον τοῦ κανόνος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὡς ἀκολούθως: «...και ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις τὰ πρεσβεῖα σφύζεσθαι ταῖς

10. Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, Οἱ Ἱεροὶ κανόνες, Ἀθήναι 1949², σελ. 28.

11. Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας, Ἀθήναι 1951, σελ. 591 ἐξ.

12. S. Innocentii I Papae, Epistolae et Decreta: Epistola XXIV ad Alexandrum Episcopum Antiochenum, ἐν Migne P.L. 20,549.

13. E. Schwartz, Der sechste nicänische Kanon auf der Synode von Chalcedon, Sitzungsberichte der Preuss. Akademie der Wissenschaften, Phil. — Hist. Klasse 27, Berlin (1930), σελ. 633 ἐξ.

(τῶν μητροπόλεων) ἐκκλησίαις»¹⁴. Εἶναι προφανές, ὅτι τὸ αὐθεντικὸν κείμενον τοῦ στ' κανόνος ἠνύθει τὸν ἀγῶνα τῶν Κυπρίων ἐπισκόπων εἰς τὴν Γ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ὡς ἄλλως τε καὶ οἱ κανόνες δ' καὶ ε' τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἐξ ἀντιθέτου, ὁ παρερμηνευθεὶς καὶ νοθευθεὶς οὗτος κανὼν ἐθεωρήθη εὐνοῶν ἀποκλειστικῶς τὰς διοικητικὰς ἀξιώσεις τῶν Πατριαρχῶν, ὅπερ δείκνυται καὶ ἐκ τοῦ ὑπὸ τῶν παπικῶν ἀντιπροσώπων ἀναγνωσθέντος κειμένου τοῦ ἐν λόγῳ κανόνος εἰς τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον (451) κατὰ τὴν συζήτησιν περὶ τοῦ κη' κανόνος αὐτῆς, τοῦ ὡς ψηφίσματος (votum) μετὰ τοῦ η' κανόνος τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου χαρακτηριζομένου. Τὸ ἡλλοιωμένως ἀναγνωσθὲν κείμενον ἔχει οὕτως: «ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν (εἴ τις παρὰ ταύτην τῶν μητροπολιτῶν τὴν γνώμην ἐπισκοπῶν κατασταθῆ, ἐπειδὴ τοῦτο ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος) καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις τὰ πρεσβεῖα σφίζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις»¹⁵.

Τὸ ζήτημα ἔμεινεν ἐπίμαχον ἐπὶ μακρὸν διάστημα. Κατὰ τὴν Γ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον (431) οἱ συμμετασχόντες Κύπριοι Ἐπίσκοποι Ζήνων καὶ Εὐάγγελος καὶ ὁ Πρωτοπαπᾶς Καισάριος, ἐπὶ κεφαλῆς ἔχοντες τὸν Ἐπίσκοπον Κωνσταντίας Ρηγῖνον, ὑπέβαλον σχετικὸν ὑπόμνημα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου διεξήχθη συζήτησις καὶ ἐπισταμένη ἔρευνα. Ἀκολούθως, καὶ παρὰ τὰς ἐνεργείας καὶ τὰς ἐξ ὑστέρου διαμαρτυρίας τοῦ μὴ μετασχόντος τῆς Συνόδου διὰ τοὺς γνωστοὺς λόγους Ἐπισκόπου Ἀντιοχείας Ἰωάννου, ἡ Σύνοδος, ἀποφαινομένη τελεσιδικῶς ἐπὶ τῆς μεταξὺ τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῶν Κυπρίων ἐπισκόπων διαφορᾶς, διὰ τοῦ ψηφίσματος, τοῦ ὡς η' κανόνος χαρακτηρισθέντος, ἐκύρωσε τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, κατοχυρώσασα τὰ δίκαια τῆς Ἐπαρχιακῆς Μητροπολιτικῆς Συνόδου, ὅπως ἐκλέγη καὶ χειροτονῆ τὸν οἰκεῖον Μητροπολίτην ἄνευ ἐτέρας παρεμβάσεως¹⁶. Ὁ κανὼν οὗτος σαφῶς πλέον διασφαλίζει τὴν διοικητικὴν αὐτοτέλειαν τῆς Μητροπόλεως Κύπρου, καθορίζων, ὅτι «...ἔξουσι τὸ ἀνεπηρέαστον καὶ ἀβίαστον οἱ τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν, τῶν κατὰ τὴν Κύπρον, προεστῶτες, κατὰ τοὺς κανόνας τῶν ὁσίων Πατέρων καὶ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, δι' ἐαυτῶν τὰς χειροτονίας τῶν ἐὺλαβεστάτων ἐπισκόπων ποιοῦμενοι...»¹⁷. Οὕτως ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου, ἀπολαύουσα διοι-

14. Πλεῖστα περὶ τοῦ κανόνος τούτου βλ. ἐν Βλασ. Φειδᾶ, Προϋποθέσεις διαμορφώσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν, Ἀθήναι 1969, σελ. 51-95, ἐνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

15. E. Schwartz, Acta Conciliorum Oecumenicorum, II, 1, 3, σελ. 95.

16. Βλασ. Φειδᾶ, μν. ἔργον, σελ. 208 ἐξ.

17. Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, μν. ἔργον, σελ. 44. Πρβλ. διάφορον πῶς ἀποψιν Κ. Σάθα, ἐν «Μεσαιωνικῇ Βιβλιοθήκῃ», Βενετία 1873, Β', σελ. ιε'-κ', ἀντικρουομένην ὑπὸ Φιλ. Γεωργίου εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ, Εἰδήσεις ἱστορικαὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου, Ἀθήναι 1875, σελ. 22-27.

κητικῆς ἀνεξαρτησίας, ἀφ' ὅτου ἤρξαντο σχηματιζόμεναι αἱ πρῶται ἐνόητες τῶν Ἐκκλησιῶν μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῶν ἐπισκοπῶν, ἀναγνωρίζεται αὐτοκέφαλος ὡς Μητρόπολις μετὰ τῶν ἐπισκοπῶν μιᾶς Ἐπαρχίας πρὸ τῆς διαμορφώσεως τῶν Ἐξαρχιῶν καὶ τῶν Πατριαρχειῶν¹⁸.

Τῆς ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀνωτέρω περίπτωσιν Πράξεως τῆς Συνόδου μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ἱσταμένου αἰῶνος ἐσφίζετο πρωτοτύπως μόνῃ ἡ ἀπόφασις ἢ ψήφος, ὡς ἡ' κανὼν αὐτῆς, τὸ δὲ λοιπὸν μέρος ἐν λατινικῇ μεταφράσει¹⁹, ἦτις καὶ ἀπετέλει τὴν κυρίαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου πηγῆν. Ἐνεκα τούτου μεγίστην προσέλαβε σημασίαν ὁ ἐν τῷ Βυζαντινῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν ἀποκείμενος καὶ ἐσχάτως γνωσθεὶς Ἀθηναϊκὸς Κῶδιξ τῶν Πρακτικῶν τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου²⁰, τοῦ ΙΙ' αἰῶνος, θεωρούμενος ὡς ἡ ἀρχαιότερα — τὸν Ζ' ἢ Η' αἰῶνα συντεθεῖσα — πασῶν τῶν συλλογῶν, ὅστις διαλαμβάνει πρωτοτύπως τὰ περὶ τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἐν τῇ Συνόδῳ ταύτῃ συντελεσθέντα. Τὸ ἐν λόγῳ κείμενον εἶναι ὄντως σπουδαιότατον καὶ διευκρινίζει ὠρισμένα στοιχεῖα, συνδεδεμένα πρὸς πρόσωπα καὶ γεγονότα²¹.

Ὑπὸ τῶν Ἀντιοχέων κατεβλήθη καὶ μετὰ ταῦτα προσπάθεια ἀμφισβήτησεως τοῦ κύρους τοῦ ἐν λόγῳ κανόνος, ἀλλ' ἄνευ θετικοῦ ἀποτελέσματος, παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἀνεδέχετο τὸ δικαίωμα χειροτονίας τῶν μητροπολιτῶν τῶν τριῶν διοικήσεων, Πόντου,

18. Γερ. Κοινιδάρη, μν. ἔργον, σελ. 52. Σημειωτέον, ὅτι οἱ κανόνες β' καὶ στ' τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (381) εἰσήγαγον θεωρητικῶς τὸ ἐξαρχικὸν σύστημα, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθῇ γενικῶς καὶ ἔνεκα τῆς ἀσφαλείας τῶν κανόνων. Ἀξιοπρόσεκτα εἶναι ἐν προκειμένῳ καὶ τὰ εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Κυπριανοῦ (ΙΗ' αἰ), Ἱστορία Χρονολογικὴ τῆς νήσου Κύπρου κλπ., Ἐνετία 1788 καὶ, κατ' ἀνατύπωσιν, ἔκδοσις Δ', Λευκωσία 1934, σχετικῶς διαλαμβανόμενα.

19. Γ. Α. Παλλάη καὶ Μ. Ποτλῆ, ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 200-201. Ἐκ τῆς λατινικῆς μετέφρασε ταύτην εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὁ Φίλ. Γεωργίου. (Βλ. Φίλ. Γεωργίου, ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 17-21).

20. Τοῦτον περιέγραψε πρῶτος ὁ Καθηγητῆς Ν. Βέης (Δελτίον ΣΤ' τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, Ἀθῆναι 1906, χειρόγραφον ὑπ' ἀριθ. 9 [760], σελ. 56, 57), τὴν δὲ σπουδαιότητα αὐτοῦ ὑπεγράμμισεν ὁ Γερμανὸς Καθηγητῆς Albert Erhard καὶ ὁ ἐπίσης Γερμανὸς Καθηγητῆς Eduard Schwartz, ὅστις καὶ συνεξέδωκεν αὐτὸν τῷ 1929 μετὰ τῶν διαφόρων συλλογῶν τῶν Πρακτικῶν τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐν Acta Conciliorum Oecumenicorum, Concilium Universale Ephesenum, tom. I, vol. I, parts 7, Berolini et Lipsiae 1929, σελ. 119-122. Βλ. καὶ Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, Ὁ Ἀθηναϊκὸς Κῶδιξ τῶν Πρακτικῶν τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, ἐν «Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν», Η' (1933), σελ. 59-66. Πρβλ. καὶ Ἀρχιμανδρίτου Κυπριανοῦ, μν. ἔργον, ὡς καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῦ παρατηρήσεις τοῦ Κ. Χατζηψάλτη, εἰς μελέτην του ὑπὸ τὸν τίτλον, «Οἱ ἐπίσκοποι Σαλαμίνοσ τοῦ Ε' αἰῶνος», ἐν «Κυπριακαὶ Σπουδαί», τόμ. Ι (1946), Λευκωσία 1948, σελ. 59-68.

21. Βλ. Χρυσ. Παπαδοπούλου, ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 60 ἐξ.

Ἀσίας καὶ Θράκης. Ἐτι μᾶλλον δέ, μετὰ τήν, κατὰ σφζομένην παράδοσιν εὑρεσιν ἐν Σαλαμῖνι τοῦ λειψάνου τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα, φέροντος («ἐπὶ στήθους») ἰδιόγραφον τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον²², θεωρηθεῖσαν ὡς εὐκαιρον περὶ τῆς ἀποστολικότητος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου²³ θεοσημίαν, συνεπικουρούσης καὶ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς Κύπρου, ἥτις ἀποτελεῖ ἰδίαν γεωγραφικὴν ἐνότητά, τὸ αὐτοκέφαλον αὐτῆς ἐβεβαιώθη ὑπὸ Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (488), ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πατριάρχου Ἀκακίου (472-489), ἐπεκυρώθη δὲ καὶ διὰ διατάγματος τοῦ αὐτοκράτορος Ζήνωνος (472/476-491). Διὰ τοῦ αὐτοῦ διατάγματος, καθὼς καὶ δι' ἐτέρων τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' τοῦ Ρινομήτου (685-711), παρεχωρήθησαν ἴδια προνόμια εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου²⁴, ἄχρι τοῦ νῦν διατηρούμενα· ταῦτα εἶναι τὸ ὑπογράφειν διὰ κινναβάρους καὶ τὸ φέρειν πορφυροῦν μανδύαν καί, ἀντὶ τῆς συνήθους ποιμαντορικῆς ράβδου, σκῆπτρον αὐτοκρατορικόν. Οὕτω, καὶ εἰς τὰ Πρακτικὰ τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (680) ὁ ἐκπροσωπῶν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου ἐπίσκοπος Τριμυθοῦντος Θεόδωρος ὑπογράφει τὴν πρὸς τὸν Πάπαν Ἀγάθωνα ἐπιστολὴν τῆς Συνόδου εὐθὺς μετὰ τοὺς Πατριάρχας καὶ τὸν Βικάριον τοῦ Ἀποστολικοῦ θρόνου τῆς Ρώμης Ἀρχιεπίσκοπον τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ Μητροπολίτην Θεσσαλονίκης²⁵.

Τὰ περὶ αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἐπανέλαβε, τέλος, καὶ ἡ Πενθέκτη (691/2) Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, κατόπιν ἀναφορᾶς τοῦ ἐκ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ἐξεωσμένου τῆς ἕδρας αὐτοῦ «ἅμα τῷ οἰκίῳ λαῷ» καὶ εἰς Ἰουστινιανούπολιν τῆς ἐπαρχίας Κυζίκου, παρὰ τὸν Ἑλλησποντον, καταφυγόντος Προέδρου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου Ἰωάννου²⁶. Ἡ Σύνοδος αὕτη, ἀνανεώσασα τὰ παρὰ τῆς ἐν Ἐφέσῳ Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου σχετικῶς θεσμοθετηθέντα, διὰ τοῦ 18^{οῦ} κανόνος αὐτῆς κατησφάλισε τῷ διαληφθέντι

22. Θεοδώρου Ἀναγνώστου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Migne, P.G. 86A 184 c: «ἐξ ἧς προφάσεως καὶ περιγεγόνασι Κύπριοι, τῷ αὐτοκέφαλον εἶναι τὴν κατ' αὐτοὺς μητρόπολιν καὶ μὴ τελεῖν ὑπὸ Ἀντιόχειαν». Ἐπίσης Ἀλεξάνδρου μοναχοῦ, Ἐγκόμιον εἰς Ἀπόστολον Βαρνάβαν, κεφ. 31 ἐξ., Migne P.G. 87,3,4087-4106.

23. Ἡ ἀποστολικότης δὲν εἶχε πάντοτε ὡς ἀναγκαῖαν συνέπειαν τὴν ἀνακήρυξιν Ἐκκλησίας τινός εἰς αὐτοκέφαλον. Βλ. καὶ Π. Τρεμπέλα, Ἀρχαὶ κρατήσασαι ἐν τῇ ἀνακηρύξει τοῦ αὐτοκεφάλου, ἐν «Θεολογία» ΚΗ (1957), σελ. 5, 6.

24. Φιλ. Γεωργίου, μν. ἔργον, σελ. 28. Βλ. καὶ Βαρνάβα (Τζωρτζάτο), Μητροπολίτου Κίτρους, Ὁ Ἅγιος Ἀπόστολος Βαρνάβας, Κατερίνη 1956, σελ. 13. Π. Χρήστου, μν. ἔργον, σελ. 42. L. Duchesne, Saint Barnabé, ἐν «Mélanges de Rossi», Paris καὶ Roma 1892, σελ. 46.

25. Mansi XI, 639 ἐξ. καὶ 688.

26. Βλ. ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Συνόδου (Mansi II, 989) καὶ τὴν ὑπογραφὴν: «Ἰωάννης ἀνάξιος ἐπίσκοπος Νέας Ἰουστινιανουπόλεως, ὁρσίας ὑπέγραψα». Πρβλ. καὶ Φ. Γεωργίου, μν. ἔργον, σελ. 32, σημ. α. Β. Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθήναι 1959², σελ. 450.

τὰ κεκτημένα δικαιώματα, εἰς τοῦτον μάλιστα πρὸς καιρὸν²⁷ ὑπαγαγοῦσα τὴν τῶν Ἑλλησποντιῶν ἐπαρχίαν καὶ τὸν ἐπίσκοπον τῆς Κυζικηνῶν πόλεως. Ὁ ἐν λόγῳ κανὼν διαλαμβάνει σχετικῶς τὰ ἐξῆς: «...συνορῶμεν, ὥστε ἀκαινοτόμητα διαφυλαχθῆναι τὰ παρὰ τῶν ἐν Ἐφέσῳ τὸ πρότερον συνελθόντων θεοφόρων Πατέρων τῷ θρόνῳ τοῦ προγεγραμμένου ἀνδρὸς (ἦτοι τοῦ Ἰωάννου) παρασχεθέντα προνόμια, ὥστε τὴν νέαν Ἰουστινιανούπολιν τὸ δίκαιον ἔχειν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τὸν ἐπ' αὐτῇ καθιστάμενον θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον πάντων προεδρεύειν τῶν τῆς Ἑλλησποντιῶν ἐπαρχίας, καὶ ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐπισκόπων χειροτονεῖσθαι κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν. Τὰ γὰρ ἐν ἐκάστη ἐκκλησίᾳ ἔθῃ, καὶ οἱ θεοφόροι ἡμῶν Πατέρες παραφυλάττεσθαι διεγνώκασιν, τοῦ τῆς Κυζικηνῶν πόλεως ἐπισκόπου ὑποκειμένου τῷ προέδρῳ τῆς εἰρημένης Ἰουστινιανουπόλεως, μιμήσει τῶν λοιπῶν ἀπάντων ἐπισκόπων, τῶν ὑπὸ τὸν λεχθέντα θεοφιλέστατον πρόεδρον Ἰωάννην, ὑφ' οὗ, χρείας καλούσης, καὶ ὁ τῆς αὐτῆς Κυζικηνῶν πόλεως ἐπίσκοπος χειροτονηθήσεται»²⁸.

Παρὰ τὴν γραφὴν («τὸ δίκαιον ἔχειν τῆς Κωνσταντινουπόλεως»), ὑπάρχουσαν εἰς τὰς πλείστας τῶν ἐκδόσεων τοῦ κειμένου τοῦ λθ' κανόνος, ἐνισχύουσαν δὲ καὶ οὐδαμῶς προσβάλλουσαν τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, εἰς τὸν Ἀμερβαχιανὸν χειρόγραφον κώδικα ἀναγινώσκειται, («τὸ δίκαιον ἔχειν τῆς Κωνσταντιῶν πόλεως»), ἦτοι τῆς Κωνσταντίας. Ἡ γραφὴ αὕτη, τὴν ὁποίαν δέχεται ὡς ἀληθῆ καὶ γνησίαν ὁ G. Beveregius, ἀκολουθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Βανδουρίου²⁹, ἀπαντῶσα καὶ παρ' Ἀγαπίῳ τῷ Πελοποννησίῳ³⁰ καὶ Βαλσαμῶνι³¹, παρασύρασα δὲ καὶ τὸν Φίλ. Γεωργίου³², εἶναι ἐσφαλμένη καὶ ὀφείλεται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως τοῦ κώδικος πλημμελῆ κατανόησιν τοῦ αὐθεντικοῦ κειμένου. Ὑπὸ τὴν φράσιν («τὸ δίκαιον ἔχειν τῆς Κωνσταντινουπόλεως») νοεῖται προφανῶς τὸ δικαίωμα τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου ἀσκήσεως ἀπάσης τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ἑλλησπόντου, ἦτοι οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἐκεῖ προσφυγόντων Κυπρίων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν πρότερον ὑπαγομένων ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Κωνσταντινουπόλεως τοπικῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Ἑλλησπόντου.

Τοῦ ὡς ἄνω κανόνος συνιστῶντος τὴν ἐπὶ τοῦ ὑπ' ὄψιν θέματος τελευταίαν κανονικὴν διάταξιν, τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου

27. Ἀριστηνός, ἐν Γ. Α. Ράλλη καὶ Ποτλῆ, αὐτόθι, σελ. 397.

28. Βλ. τοῦτον ἐν Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, αὐτόθι, σελ. 93, 94.

29. Ἐν Animadversiones in librum Constantini Porphyrogeniti de Administrando imperio.

30. Συλλογὴ πάντων τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων, Ἐνετίησι 1787.

31. Ράλλη καὶ Ποτλῆ, αὐτόθι, σελ. 396, ἐν σημειώσει,

§2, Βλ. μν. ἔργον, σελ. 35-36,

Ἰσχυσεν ἔκτοτε ἀπαραβιάστως³³, ἄνευ καταργήσεως ἢ τινος ἀναστολῆς, ὥστε νὰ μὴ ἀφίσταται τῆς ἀκριβείας τὸ ὑπὸ τοῦ Νείλου Δοξαπατρῆ σημειούμενον, ὅτι, «ἡ νῆσος Κύπρος ἔμεινεν αὐτοκέφαλος παντελῶς καὶ μηδενὶ θρόνῳ τῶν μεγίστων ὑποκειμένη»³⁴, ἀκόμη καὶ ὅτε λίαν δυσχερεῖς δι' αὐτὴν περιστάσεις³⁵, μάλιστα δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν, ἐπέβαλλον στενωτέραν ἐπαφὴν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως³⁶ καὶ καθίστων εὐπρόσδεκτον τὴν προστατευτικὴν ἐκείνης ἐποπτεῖαν³⁷, ἥτις κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον προθύμως παρείχετο πρὸς πάσας τὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς. Οὕτω, καὶ ἡ εἰς Τακτικὸν τοῦ Λέοντος ἀναγραφὴ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ὡς τρίτης μητροπόλεως ὑπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, μετὰ τοὺς μητροπολίτας Καισαρείας καὶ Ἐφέσου καὶ πρὸ τοῦ Ἡρακλείας, εἰς σχετικούς λόγους ὀφειλομένη, ἐγένετο ὅπωςδῆποτε σιωπηρῶς καὶ ἔνεκα προσωρινοῦ διὰ τὰς περιστάσεις παραμερισμοῦ, πάντως δὲ ἄνευ καταργήσεως, τοῦ δι' ἀποφάσεων Οἰκουμενικῶν Συνόδων κατησφαλισμένου αὐτοκεφάλου αὐτῆς, ἥτις κατάργησις, ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ παρέλθῃ ἀμνημόνευτος. Ἐξ ἄλλου, περιορισμοὶ τινὲς ἐν τῇ πράξει (de facto), ἐντὸς τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, συνεπείᾳ τῶν μνησθέντων ἱστορικῶν λόγων, οὐχὶ δὲ μεγαλύτεροι ἐκείνων τοὺς ὁποίους ὑφίσταντο ἐνίοτε τὰ ἀρχαῖα Πατριαρχεῖα τῆς πολυπαθοῦς Ἀνατολῆς, οὐδόλως ἔθιγον τὴν ἐσωτερικὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἐν Κύπρῳ Ἐκκλησίας, ἥτοι τὴν οὐσίαν τοῦ αὐτοκεφάλου, ἀναφερόμενοι εἰς ἐξωτερικὰς μᾶλλον ἐκφάνσεις τῆς καθόλου ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς.

Συναφῶς ἄς σημειωθῇ, ὅτι καὶ ἡ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Κύπρου ὑπὸ

33. Καίτοι ἐστερημένη ἰδιαιτέρας σημασίας, σημειωθήτω ἐνταῦθα καὶ ἡ ἐν ἔτει 1598 ἀκάρπως ἐπαναληφθεῖσα τελευταία ἀξιωσις ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἰωακείμ ΣΤ' περὶ τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κύπρου, διὰ τὴν ὁποίαν, μετὰ καταγγελίαν τῶν κατοίκων Ἀμμοχώστου, ἐντόνως ἀντέδρασε καὶ ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Μελέτιος Α' ὁ Πηγᾶς. (Βλ. Φιλ. Γεωργίου, μν. ἔργον, σελ. 79-80.

34. Νείλου Δοξαπατρῆ, Τάξις τῶν Πατριαρχικῶν θρόνων, ἐν Migne P.G. 132, 1097.

35. Περὶ αὐτῶν κατὰ τε τὰς ἀραβικὰς ἐπιδρομὰς, ὡς καὶ τὰς περιόδους τῶν ξενικῶν κατακτήσεων, βλ. προχείρως ἐν Βαρνάβα Τζωρτζάτου, Μητροπολίτου Κίτρους, Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, μετὰ ἱστορικῆς ἀνασκοπήσεως, Ἀθῆναι 1974, σελ. 16-84.

36. Ἐνταῦθα περιπτώσεις ἐπεμβάσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως χαρακτηρίζονται ὡς προερχόμεναι ἐκ τῆς κρατικῆς καὶ οὐχὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας. Βλ. Κ. Χατζηψάλτη, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Κύπρου, ἐν «Κυπριακαὶ Σπουδαί», τόμ. ΙΗ (1959), σελ. μ'.

37. Βλ. Γερ. Κονιδάρη, Αἱ Μητροπόλεις καὶ Ἀρχιεπισκοπαὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἡ «τάξις» αὐτῶν, Ἀθῆναι 1934, σελ. 36. Πρβλ. καὶ Βαρνάβα Δ. Τζωρτζάτου, Μητροπολίτου Κίτρους, Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῶν Ὀρθοδόξων Πατριαρχείων, μετὰ ἱστορικῶν ἀνασκοπήσεων, Ἀθῆναι 1972, σελ. 23 καὶ 24.

τῶν Ἀράβων (965) εἰσαχθεῖσα ἐν Κύπρῳ συνήθεια, ἡ καὶ ἀλλαχοῦ κρατοῦσα, τῆς προβλήσεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου³⁸, δὲν ἐνέχει τὴν ἔννοιαν καταργήσεως ἢ περιορισμοῦ τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς³⁹. Ἡ αὐτοκρατορικὴ πρόβλησις καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου ἐντάσσεται εἰς τὴν ἐν Βυζαντίῳ ἐπιβληθεῖσαν γενικωτέραν τακτικὴν, ὅπως αἱ σχέσεις τῶν αὐτοκεφάλων Ἀρχιεπισκοπῶν πρὸς τὸν Βυζαντινὸν αὐτοκράτορα θεμελιῶσι τὴν ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ ἐνότητά τῶν ἀνεξαρτήτων φορέων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας. Οὕτω καὶ ὁ Βασίλειος Β΄ ὁ Μακεδὼν (976-1025), καίτοι ἀνεκέρηξεν αὐτοκέφαλον τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀχρῖδος, ἐπεφύλαξεν εἰς ἑαυτὸν τὸ δικαίωμα προβλήσεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Εὐνόητον, ὅτι ἡ τοιαύτη σχέσις τῶν αὐτοκεφάλων Ἀρχιεπισκοπῶν πρὸς τὸν Βυζαντινὸν αὐτοκράτορα, οὐδόλως θίγουσα τὸ αὐτοκέφαλον αὐτῶν, καθίστατο καὶ ἀσφαλῆς βᾶσις συνεργασίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου μετὰ τῶν αὐτοκεφάλων Ἀρχιεπισκοπῶν ἐπὶ ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων⁴⁰.

Ὡς συνεδεμένον πρὸς τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, δέον νὰ μὴ παροραθῇ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ Ἐκκλησία αὕτη, καίτοι παλαιότατα τυχοῦσα αὐθεντικῶν προνομίων, οὐδέποτε ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῆς διαδρομῇ διεξεδίκησε τιμὴν πατριαρχικὴν, τὴν ὁποίαν ἐπεδίωξαν νεώτεροι αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησιαί ἢ μητροπολιτικοὶ θρόνοι. Τοῦτο, καθ' ἃ ὀρθῶς ἤδη παρετηρήθη⁴¹, δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἴτε εἰς τοὺς ἐθνικοὺς δεσμοὺς τῆς ἐν λόγῳ Ἐκκλησίας πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, εἴτε εἰς τὰς ἱστορικὰς περιπετείας αὐτῆς, εἴτε ἀκόμη εἰς βαθεῖαν συνειδητοποίησιν τῶν κατὰ τὴν μακράαιωνα κανονικὴν παράδοσιν τεθέντων κριτηρίων τῆς πατριαρχικῆς ἀξίας, παραθεωρηθέντων ἐν τινι βαθμῷ μεταγενεστέρως, τὰ ὁποῖα προϋποθέτουν οὐ μόνον διοικητικὴν ἀνεξαρτησίαν, ἀλλὰ καὶ κανονικῶς κατωχυρωμένα πρεσβεῖα τιμῆς. Θὰ προσεθέτομεν ἐπίσης τὸν εἰς βραχεῖαν μᾶλλον ἀκτῖνα ἐντοπισμὸν τῆς δραστηριότητος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, καθὼς καὶ τὸ ὅτι ἴσως δὲν ὑπῆρξεν ἢ πρὸς τοῦτο «εὐλόγος πρόφασις», κατὰ τὴν ἐξ ἄλλης ἀφορμῆς εὐστοχον διατύπωσιν τοῦ

38. Νεῖλοῦ Δοξαπατρῆ, παρὰ G. Parthey, Hieroclis Synectemus et Notitiae Graecae Episcopatum κλπ., Amsterdam 1967, σελ. 285. Παραδείγματα τοιαύτης προβλήσεως κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἀναφέρονται τῶν Ἀρχιεπισκόπων Κύπρου Νικολάου Μουζάλωνος, Ἰωάννου τοῦ Κρητικοῦ καὶ Σωφρονίου, κατὰ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Νεοφύτου.

39. Βλ. Γερ. Κονιδάρη, Ἡ θέσις τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου κλπ., σελ. 135-146.

40. Βαρνάβα Δ. Τζωρτζάτου, Μητροπολίτου Κίτρους, Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, μετὰ ἱστορικῆς ἀνασκοπήσεως, Ἀθήναι 1974, σελ. 15.

41. Βλασ. Φεῖδᾶ, Κριτικὴ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ἔργου: «Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, μετὰ ἱστορικῆς ἀνασκοπήσεως», ἐν «Ἐκκλησία» ΝΑ' (1974), σελ. 533.

Βαλσαμῶνος⁴², καίπερ καὶ οὗτοι οἱ λόγοι συνυποδηλοῦν τὴν ἐν προκειμένῳ ἐπικράτησιν φρονήματος ἀμιγῶς ἐκκλησιαστικοῦ καὶ ἐπὶ κανονικῆς βάσεως ἡδρασμένου. Πάντως τὸ θέμα, ἐκφεῦγον, διὰ περαιτέρω ἐξονύχισιν, τοῦ διαγράμματος τῆς παρούσης ἀνακοινώσεως, εἶναι ἀρκετὰ ἐνδιαφέρον καὶ παρέχει ἀφορμὴν πρὸς εἰδικὴν ἐμπεριστατωμένην ἔρευναν.

Τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου κανονικῶς, ὡς προεῖρηται, διατεταγμένου, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου, τιτλοφορηθεὶς οὕτω πιθανώτατα μεταξύ τῆς Δ' (451) καὶ Ε' (553) Οἰκουμενικῆς Συνόδου⁴³, φέρων νῦν τὸν τίτλον «Ἀρχιεπίσκοπος Νέας Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Κύπρου», ἐδρεύων δὲ ἀρχικῶς μᾶλλον ἐν Πάφῳ, ἀπὸ τοῦ τέλους πιθανώτατα τοῦ Δ' αἰῶνος ἐν Σαλαμῖνι, μετονομασθεῖση Κωνσταντία, εἶτα ἕνεκα τῶν ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν ἐν Ἀμμοχώστῳ (Ἀρσινόῃ) καὶ τέλος ἐκ Σολίας ἀπὸ τῆς περιόδου τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Λευκωσίᾳ, κατεῖχε κατὰ κανόνα ἐν τῇ τάξει προκαθηδρίας τῶν θρόνων τὴν πρώτην μετὰ τοὺς πέντε Πατριάρχας θέσιν, προτασσόμενος καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἡτιολογημένων ἐξαιρέσεων⁴⁴. Τὴν θέσιν ταύτην, πέμπτην μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, θὰ ἐξηκολούθει διατηρῶν ὁ θρόνος τῆς Κύπρου, ἂν δὲν συνετελεῖτο ἡ ἀνύψωσις τῶν νεωτέρων ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν πατριαρχικὴν ἀξίαν καὶ τιμὴν. Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου, ὅπερ πάντως ἀπόκειται εἰς θεώρησιν καὶ τελικὴν ρύθμισιν παρ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου⁴⁵, ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου μετεκινήθη ἀπὸ τῆς πέμπτης εἰς τὴν ἐνάτην θέσιν⁴⁶ μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, τὴν ὁποίαν καὶ ἤδη⁴⁷ κατέχει.

42. Βλ. ἐν Γ. Α. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 394.

43. Βαρνάβα Δ. Τζωρτζάτου, Μητροπολίτου Κίτρους, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 16.

44. Γερ. Κονιδάρη, «Notitia Episcopatum», σελ. 20 ἐξ.

45. Π. Τρεμπέλα, μν. ἔργον, σελ. 21, 22.

46. Σχετικῶς διευπλώθη καὶ ἡ ἔποψις τῆς ἐπανόδου εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ὀρισθεῖσαν τάξιν τῶν αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν. Βλ. Π. Παναγιωτάκου, Τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἀγιοτάτης Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, Β', ἐν «Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ δικαίου», Ἀθῆναι 1959, σελ. 18-21.

47. Ἐπὶ τοῦ θεωρητικῶς τεθέντος κατὰ τὸ πρόσφατον παρελθὸν θέματος τῆς θέσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἐν περιπτώσει ἐνώσεως μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, βλ. Π. Παναγιωτάκου, μνημ. ἔργον, Α', αὐτόθι (1957), σελ. 65. Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, Τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἐν περιπτώσει ἐνώσεως τῆς Κύπρου μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, ἐν «Πρακτικὰ τοῦ Α' Διεθνoῦς Κυπρολογικοῦ Συνεδρίου (Λευκωσία 14-19 Ἀπριλίου 1969), τόμ. Γα, Λευκωσία 1973, σελ. 27-28. Γερ. Κονιδάρη, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 8. Πάντως, ὅταν οἰανδήποτε θεωρητικὴν προϋπόθεσιν, βέβαιον εἶναι, ὅτι τὸ δι' ἀποφάσεων Οἰκουμενικῶν Συνόδων κατοχυρωθὲν αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου δέον νὰ θεωρῆται ἀπρόσβλητον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Παραθέτομεν ἐναυῦθα τὴν — ἐκτὸς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων Εὐσεβίου, Σωκράτους, Σωζομένου, Θεοδορήτου, Θεοδώρου Ἀναγνώστου κ.ἄ. (παρὰ P. Migne, Patrologiae Graeca, Paris 1857 ἔξ.), τῶν Κανονικῶν Συλλογῶν (Πάλλη καὶ Ποτλῆ, Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων, τόμ. I-IV, Ἀθῆναι 1852-1859· J. Mansi, Sacrorum Conciliorum nova et amplissima Collectio, κατὰ φωτοτυπικὴν ἀνατύπωσιν, Graz-Austria 1960· Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες, Ἀθῆναι 1949²), τῶν ἔργων Γενικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας καὶ τῶν ἐν ὑποσημείωσει περιπτωσιακῶς ἀναφερομένων — εἰδικωτέραν περὶ τοῦ ὑπ' ὄψιν θέματος βιβλιογραφίαν.
- Ἀμάντου Κ., Σύντομος ἱστορία τῆς Κύπρου, Ἀθῆναι 1956.
- Βέη Ν., Χειρόγραφον ὑπ' ἀρ. 9 [760], ἐν «Δελτίον ΣΤ' τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας», Ἀθῆναι 1906.
- Γεωργίου Φ., Εἰδήσεις ἱστορικαὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, Ἀθῆναι 1875.
- Δεληκάνη Καλ., Τὰ σφζόμενα ἐπίσημα ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα, Κωνσταντινούπολις 1904.
- De Mas Latrie L., L'ile de Chypre, sa situation presente et ses souvenirs du moyen age, Paris 1897.
- Duckworth J., The Church of Cyprus, London 1900.
- Hachkett J., Ἱστορία τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, κατὰ μετάφρασιν καὶ συμπλήρωσιν Χ. Ι. Παπατῶάννου, Α', Ἀθῆναι 1923· Β', Πειραιεὺς 1927· Γ', Πειραιεὺς 1932.
- Hill G. Sir, History of Cyprus, vol. I, Cambridge 1940· κατ' ἀνατύπωσιν, Λευκωσία 1972.
- Κληρίδη Ν., Ἐγχειρίδιον Ἱστορίας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, Λευκωσία 1956.
- Cebham C., An attempt at a Bibliography of Cyprus, Nicosia 1929.
- Κονιδάρη Γερ., Αἱ μητροπόλεις καὶ ἀρχιεπισκοπαὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἡ «τάξις» αὐτῶν, Ἀθῆναι 1934.
- Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ θέσις τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἐναντι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κατὰ τὸν Θ' καὶ Ι' αἰῶνα, ἐν «Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» 1943, τόμ. ΙΗ', Ἀθῆναι 1950.

- Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ θέσις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου εἰς τὰ Ἐκκλησιαστικὰ Τακτικὰ (Notitia Episcopatum) ἀπὸ τοῦ Η' μέχρι καὶ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, Ἀθῆναι 1970.
- Κουρίτου Φ., Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐν Κύπρῳ ἐπὶ Φραγκοκρατίας, Λευκωσία 1907.
- Κυπριανοῦ ἀρχιμανδρίτου, Ἱστορία χρονολογικὴ τῆς νήσου Κύπρου, Ἐνετία 1788 κατ' ἀνατύπωσιν, ἔκδ. Δ', Λευκωσία 1934.
- Κυριαζῆ Ν., Κυπριακὴ Βιβλιογραφία, Λάρναξ 1935.
- Κῶδιξ Α' τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου.
- Μιτσίδη Α., Κύπρος, ἐν «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τόμ. Β', Ἀθῆναι 1965.
- Μιχαηλίδου Ἰππολύτου, ἀρχιμανδρίτου, Περὶ τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, ἐν «Ἀπόστολος Βαρνάβας», περίοδος Β', τόμ. ΙΙΙ (1931).
- Nauf — Παπαϊωάννου Χ., Ἡ ἀποστολικότης τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας κλπ., Λευκωσία 1907.
- Palmieri P., Eglise de Chypre, ἐν DTC, τόμ. ΙΙ.
- Παναγιωτάκου Π., Τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἀγιωτάτης Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, Ἀθῆναι Α' 1957 / Β' 1959.
- Παπαγεωργίου Ἀθ., Σύντομος ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, Λευκωσία 1962.
- Παπαδοπούλου Χρυσοστόμου, Ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῆς Κύπρου, Λάρναξ 1912.
- Τοῦ αὐτοῦ, Αἱ ἐπισκοπαὶ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου, ἐν «Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν», τόμ. ΙΔ' (1913-1918).
- Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ἐκκλησία Κύπρου ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Ἀθῆναι 1929.
- Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Ἀθηναῖκός Κῶδιξ τῶν Πρακτικῶν τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, ἐν «Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν», Η' (1933).
- Πρακτικὰ τοῦ Α' Διεθνoῦς Κυπρολογικοῦ Συνεδρίου (Λευκωσία 14-19 Ἀπριλίου 1969), τόμ. Γα, Λευκωσία 1973.
- Σάθα Κ., «Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη», Βενετία 1873.
- Σακελλαρίου Ἀθ., Τὰ Κυπριακά, Α' καὶ Β', Ἀθῆναι 1890-1891.
- Σπυριδάκη Κ., Σύντομος Ἱστορία τῆς Κύπρου, Λευκωσία 1954.
- Schwartz E., Acta Concilliorum Oecumenicorum, τόμ. ΙΙ, Berolini et Lipsiae 1922 ἔξ.
- Τζωρτζάτου Βαρβάβα, Μητροπολίτου Κίτρους, Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῶν Ὁρθόδοξων Πατριαρχείων, μετὰ ἱστορικῶν ἀνασκοπήσεων, Ἀθῆναι 1972.

- Τοῦ αὐτοῦ, Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, μετὰ ἱστορικῆς ἀνασκοπήσεως, Ἀθῆναι 1974.
- Τρεμπέλα Π., Ἀρχαὶ κρατήσασαι ἐν τῇ ἀνακηρύξει τοῦ αὐτοκεφάλου ἐν «Θεολογία», ΚΗ' (1957).
- Tsou tsos A., La question internationale de Chypre, Paris 1955.
- Φειδᾶ Βλασ., Προϋποθέσεις διαμορφώσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν, Ἀθῆναι 1969.
- Φραγκοῦδη Γ., Ἱστορία τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ ζητήματος Κύπρου (1900-1910), Ἀλεξάνδρεια 1911.
- Χατζηψάλτη Κ., Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῆς Νικαίας, ἐν «Κυπριακαὶ Σπουδαί», τόμ. Ι', Λευκωσία 1952.
- Τοῦ αὐτοῦ, Σχέσεις τῆς Κύπρου πρὸς τὸ ἐν Νικαίᾳ Βυζαντινὸν κράτος, ἐν «Κυπριακαὶ Σπουδαί», τόμ. ΙΕ', Λευκωσία 1951.
- Τοῦ αὐτοῦ, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον, ἐν «Κυπριακαὶ Σπουδαί», τόμ. ΙΗ', Λευκωσία 1954.
- Τοῦ αὐτοῦ, Ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια Κύπρου ἐπὶ Φραγκοκρατίας, ἐν «Κυπριακαὶ Σπουδαί», τόμ. ΙΘ', Λευκωσία 1956.
- Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Κύπρος κατὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ Θ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ι' μ.Χ. αἰῶνος, ἐν «Πεπραγμένα τοῦ Θ' Διεθνoῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου», τόμ. Β', Ἀθῆναι 1956.
- Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου καὶ τὸ ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀρχομένου τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ἐν «Κυπριακαὶ Σπουδαί», τόμ. ΚΗ', Λευκωσία 1964.
- Vaihle S., Formation de l' Eglise de Chypre 431, ἐν «Echos d' Orient» 1910.